

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Інститут післядипломної освіти

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені
Н. В. Остроградського

**УПРАВЛІНСЬКІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ОСВІТИ**

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(20 квітня 2016 року)
II частина*

Харків - 2016

УДК 371.37.013.77 + 159.9

ББК 74.04 (4УКР)6

У 66

За загальною редакцією директора Інституту післядипломної освіти ХНПУ імені Г. С. Сковороди, професора Р. І. Черновол-Ткаченко; заступника директора Інституту післядипломної освіти ХНПУ імені Г. С. Сковороди, професора О. І. Мармази, завідувача кафедри наукових основ управління і психології, доцента О. Є. Гречаник.

*Затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
Протокол № 3 від 08.04.2016*

Редакційна колегія:

С. Д. Криштоф – директор департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації МОН України;

О. М. Галус – д.пед.н., проф., проректор з наукової роботи Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії;

В. В. Зелюк – к.пед.н., доц., ректор Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського;

О. Є. Фальова – к.психол.н., доц. кафедри наукових основ управління і психології ІПО ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Тексти доповідей друкуються в авторській редакції

У 66 Управлінські та психологічні аспекти професійної підготовки фахівців в умовах інноваційного розвитку освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції; [за заг. ред. проф. Р. І. Черновол-Ткаченко, проф. О. І. Мармази, доц. О. Є. Гречаник]. Ч. 2. — Х. : ТОВ «Планета - Принт», 2016. — 264 с.

ISBN 978-617-7229-35-2

Матеріали розкривають управлінські та психологічні аспекти професійної підготовки фахівців в умовах інноваційного розвитку освіти. На теоретико-прикладному рівні схарактеризовано сучасні підходи до управління навчальними закладами різних типів і форм власності та педагогічними колективами цих закладів, визначено засоби особистісно-професійного розвитку педагогічних працівників. Висвітлено питання організації самоосвітньої діяльності з керівниками навчальних закладів і педагогами. Розглянуто питання психологічного супроводу та підтримки розвитку професіоналізму педагогічних кадрів.

Видання буде корисним для студентів менеджерських спеціальностей, керівників навчальних закладів різних типів і форм власності, практичних психологів, працівників системи підготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти.

Видано за рахунок авторів.

ISBN 978-617-7229-35-2

© Р. І. Черновол-Ткаченко, О. І. Мармаза, О. Є. Гречаник
© Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди, ІПО, 2016

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Євченко Ю. М.

У статті розкрито поняття «готовність вчителя до інноваційної діяльності», визначено основні структурні компоненти цієї готовності для цілеспрямованої управлінської підтримки інновацій в школі.

Ключові слова: навчальний заклад, управління, інноваційна діяльність, готовність вчителя до інноваційної діяльності, компоненти готовності.

Постановка проблеми. Для сучасного етапу розвитку освіти в Україні характерний процес переосмислення цінностей, пошуку нового в теорії та практиці навчання й виховання. Школа повинна бути особливо чутливою до нових реалій, суспільних тенденцій, до нововведень у сфері змісту, форм і методів навчально-виховної діяльності. Відповідно інноваційність має характеризувати професійну діяльність кожного вчителя.

Особливої актуальності інноваційні процеси набули в останнє десятиріччя, що зумовлено сучасними тенденціями розвитку загальної середньої освіти: поєднанням реформ в освіті з активізацією інноваційного руху педагогів, створенням міжнародних інноваційних мереж, державних інфраструктур з координації інноваційних процесів та підтримки недержавних утворень. Інноваційна діяльність педагогів дозволяє утверджувати альтернативи у педагогічній практиці; змінювати стереотипи мислення вчителя і управлінців щодо професійної діяльності, нових цінностей і стратегій в освіті; розвивати соціально-педагогічну ініціативу освітян.

Підготовка учителів до інноваційної професійної діяльності має функціонувати як цілісна система, що оптимально включена в науково-методичну роботу школи. Потреба в індивідуально-творчому формуванні вчителя зумовлюється цільовими настановами сучасної школи.

Разом з тим, незважаючи на увагу науковців до питання інноваційної діяльності, на шкільному рівні ще недостатньо вивчено проблему формування готовності вчителів до роботи в інноваційному режимі, що створило відповідні протиріччя між: загальним розвитком інноватики та здатністю вчителів усвідомлювати доцільність впровадження інноваційних технологій; мотиваційною готовністю та теоретичною підготовкою вчителів до інноваційної діяльності; бажанням вчителів підвищити рівень інноваційної культури та управлінською підтримкою цього прагнення.

Отже, виникла проблема, що з одного боку, пов'язана із необхідністю активної участі вчителів у інноваційній діяльності, та з іншого боку – з недостатньою теоретико-методичною підготовкою до цієї роботи й відсутністю цілеспрямованої управлінської підтримки у навчальному закладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика загальної педагогічної інноватики стала предметом наукових досліджень К. Ангеловські, Л. Даниленко, М. Кларіна, В. Лазарева, О. Лоренсова, С. Полякова, О. Попової,

М. Поташника, Н. Юсуфбекової та ін. Соціокультурні аспекти освітніх нововведень досліджували В. Паламарчук, Л. Подимова, В. Сластьонін та ін. Соціально-психологічні питання розповсюдження інновацій у педагогічному співтоваристві аналізували Л. Ващенко, І. Гавриш, Л. Даниленко, О. Козлова, О. Мармаза, О. Попова та ін. Проблемі формування творчої особистості присвячено багато наукових досліджень (І. Бех, С. Гончаренко, Г. Данилова, І. Дичківська, В. Моляко, О. Остапчук, Н. Протасова, В. Сластьонін, А. Сологуб). У науково-методичних роботах Л. Ващенко, Л. Даниленко, Л. Калініної, О. Козлової, Є. Павлютенкова, В. Крижка, О. Мармази, А. Третьякова, Л. Чудакової розглядаються проблеми управління інноваційними процесами в освіті. Виявлено, що проблема підготовки освітян до інноваційної професійної діяльності була предметом дослідження українських і зарубіжних учених – І. Богданової, О. Кияшко, Н. Клокар, О. Козлової, Г. Кравченко, Е. Ляска, Л. Подимової, В. Сластьоніна та ін.

Аналіз науково-методичних джерел з проблем інноватики дозволив дійти висновку, що з огляду на розмитість визначення поняття «готовність вчителя до інноваційної діяльності» та нечітке виділення структурних компонентів готовності, відсутні ефективні підходи до її формування та управління інноваційними процесами в закладі освіти.

Мета статті: розкрити поняття «готовність вчителя до інноваційної діяльності», визначити основні структурні компоненти цієї готовності для цілеспрямованої управлінської підтримки інновацій в школі.

Виклад основного матеріалу. Професійна готовність є закономірним результатом спеціальної підготовки, самовизначення, освіти й самоосвіти, виховання й самовиховання. У структурі професійно спрямованої особистості педагога готовність до інноваційної діяльності є показником його здатності нетрадиційно вирішувати актуальні для особистісно-орієнтованої освіти проблеми.

І. Дичківська виділяє наступні професійно-особистісні інноваційні якості вчителя:

- усвідомлення смислу і цілей освітньої діяльності у контексті актуальних педагогічних проблем сучасної школи;
- осмислена, зріла педагогічна позиція;
- уміння по-новому формулювати освітні цілі з предмета, певної методики, досягати і оптимально переосмислювати їх під час навчання;
- здатність вибудовувати цілісну освітню програму, яка враховувала б індивідуальний підхід до дітей, освітні стандарти, нові педагогічні орієнтири;
- співвіднесення сучасної йому реальності з вимогами особистісно-орієнтованої освіти, коригування освітнього процесу за критеріями інноваційної діяльності;
- здатність бачити індивідуальні здібності дітей і навчати відповідно до їх особливостей;
- уміння продуктивно, нестандартно організувати навчання й виховання, тобто забезпечити творення дітьми своїх результатів і, використовуючи інноваційні технології, стимулювати їх розвиток;

- володіння технологіями, формами і методами інноваційного навчання, яке передбачає уміння на основі особистого досвіду і мотивів вихованців бути співтворцем мети їх діяльності, зацікавленим і компетентним консультантом і помічником у співвіднесенні мети з результатом, використання доступних для дітей форм рефлексії та самооцінки;

- здатність бачити, адекватно оцінювати, стимулювати відкриття та форми культурного самовираження вихованців;

- уміння аналізувати зміни в освітній діяльності, розвитку особистісних якостей вихованців;

- здатність до особистісного творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомлення значущості, актуальності власних інноваційних пошуків і відкриттів [1].

За В. Уриським, вчитель інноваційної орієнтації – це особистість, здатна брати на себе відповідальність, вчасно враховувати ситуацію соціальних змін і є найбільш перспективним соціальним типом педагога. Як учитель-дослідник, він спрямований на науково-обґрунтовану організацію навчально-виховного процесу з прогностичним спрямуванням, має адекватні ціннісні орієнтації, гнучке професійне мислення, розвинуту професійну самосвідомість, готовність до сприйняття нової інформації, високий рівень самоактуалізації, володіє мистецтвом рефлексії [5].

Теоретичне осмислення сутності інноваційної діяльності дає змогу дійти до висновку, що її реалізація потребує не лише володіння знаннями педагогічної інноватики, але й потенційної готовності фахівця до даного виду діяльності. У психолого-педагогічних джерелах «готовність» визначається як активно-діяльнісний стан особистості, установку на певну поведінку, мобілізованість сил на виконання завдання.

Готовність особистості до діяльності виявляється, перш за все, в її здатності до організації, виконання і регулювання своєї діяльності. Крім того, готовність до діяльності зумовлюється багатьма факторами, найважливішим з яких є система методів і цілей, наявність професійних знань і вмінь, безпосереднє включення особистості в діяльність, у процесі якої найбільш активно формується потреби, інтереси і мотиви здобуття суттєвих, значущих, найбільш сучасних знань і вмінь.

Під готовністю до інноваційної діяльності, за К. Макагон [3], слід розуміти інтегральну якість особистості, яка характеризується наявністю та певним рівнем сформованості мотиваційно-орієнтаційного, змістовно-операційного і оцінно-рефлексивного компонентів у їх єдності, що проявляється в прагненні до інноваційної діяльності і в підготовленості до її здійснення на професійному рівні.

І. Дичківська [1] визначає готовність як особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії.

Відповідно до визначень готовності до інноваційної діяльності виокремлюють компоненти. Для прикладу наведемо різні підходи до

визначення компонентів та відповідних показників готовності вчителя до інноваційної діяльності.

Отже, за В.Уруським [5], це:

1. Мотиваційно-ціннісний компонент: характер ставлення до інноваційної діяльності, прагнення до вирішення нестандартних ситуацій, здатність до ризику та відповідальності за результати діяльності, планування інноваційної діяльності, морально-психологічна готовність до інноваційної діяльності. 2. Змістовно-операційний компонент: креативність, здатність до творчої діяльності, загальнопедагогічна та методична підготовка до інноваційної діяльності; прагнення до оволодіння новими професійними знаннями, методами і засобами; позитивний досвід педагогічної роботи. 3. Оцінно-рефлексивний компонент: рефлексивна культура, ієрархія уявлень про інноваційну діяльність.

Натомість, О.Козлова [2] виокремлює складові готовності значно ширше та глибше: 1. Мотиваційна готовність: готовність до змін: творчо-перетворююче ставлення до дійсності, відхід від нормативів, усвідомлення необхідності в інноваційній діяльності, позитивне сприйняття власного минулого досвіду в контексті інноваційної діяльності, узгодженість власних цілей з проблемами інноваційної діяльності, готовність до участі в проектуванні нових освітніх систем; сприйнятливість до нововведень: відкритість внутрішнього світу вчителя культурі, суспільству, здатність до подолання стереотипів у педагогічній діяльності, готовність до подолання творчих невдач, рівень включеності в інноваційні рішення, самостійність у прийнятті рішень, подолання психологічних бар'єрів. 2. Технолого-педагогічна підготовленість: теоретико-методологічна обізнаність: наявність глибоких теоретичних знань і вмінь з предмета; уміння співвідносити з базовими знаннями свою практику, вдосконалювати на основі базових знань власну практичну діяльність, наукова обґрунтованість; включення нових ідей у практику, концептуальність; можливість розповсюдження і використання розроблених ідей; органічне поєднання інноваційної діяльності та особистої культури; технологія прийняття рішення: уміння використовувати способи вирішення аналітико-рефлексивних, конструктивно-прогностичних, організаційно-діяльнісних, оцінювально-інформаційних, корекційно-регулюючих педагогічних завдань; уміння здійснювати вибір інноваційної проблеми і теми; володіння евристичними методами розв'язання проблеми; володіння методикою складання авторських програм, навчальних планів, моделювання та конструювання елементів уроку; володіння способами модернізації, систематизації засобів навчання; технологія пошукової діяльності: уміння оперувати категоріями: мета, завдання, проблема, задум, гіпотеза, інструментарій дослідження; уміння складати розгорнуту програму експерименту; застосування засобів діагностики, корекції просування учнів у навчанні та розвитку; володіння методикою педагогічного експерименту. 3. Ставлення до педагогічної діяльності: ціннісне ставлення до педагогічної діяльності; розуміння й оцінка цілей та завдань педагогічної діяльності; усвідомлення цінностей педагогічних знань; визнання цінності суб'єкт-суб'єктних стосунків; задоволення педагогічною працею; професійне

самовдосконалення: прагнення до самореалізації, до втілення в професійну діяльність намірів та способу життя; інтегративність видів педагогічної культури; усвідомлення свого індивідуального стилю з позицій педагогічної культури⁴ творче перетворення середовища розвитку учнів; ступінь узагальнення результатів роботи (на рівні школи, району, регіону, країни; комунікативна культура: уміння встановлювати гуманістичні особистісно орієнтовані стосунки з учнями, батьками, колегами; уміння терпляче ставитися до інших точок зору, вести діалог; уміння застосовувати компромісні рішення; орієнтація на визначення позитивних якостей, сильних сторін, значущості іншого; уміння контролювати власний емоційний стан; наявність установки на реалізацію здібностей кожного учня, на встановлення комфортного мікроклімату в педагогічному процесі; повага до самого себе; вміння використовувати власні сильні сторони в організації і реалізації педагогічного процесу.

І. Дичківська [1] структуру готовності до інноваційної педагогічної діяльності розглядає як структуру мотиваційного, когнітивного, креативного, рефлексивного компонентів, які взаємообумовлені та пов'язані між собою. 1. Мотиваційний компонент готовності до інноваційної діяльності виражає усвідомлене ставлення вчителя до інноваційних технологій та їх ролі у розв'язанні актуальних проблем освіти. 2. Когнітивний компонент об'єднує сукупність знань вчителя про суть та специфіку інноваційних педагогічних технологій, їх види та ознаки, а також комплекс умінь із застосування новацій у власній педагогічній діяльності. 3. Ознаками креативності вчителя автор вважає здатність до створення нового, вміння творчо вирішувати професійні проблеми, імпровізувати, розвивати креативність дітей. 4. Рефлексивний компонент готовності вчителя до інноваційної діяльності реалізується через такі рефлексивні процеси, як само розуміння й розуміння іншого, самооцінювання й оцінювання іншого, само інтерпретація й інтерпретація іншого.

Цей перелік компонентів готовності вчителя до інноваційної діяльності можна доповнити авторськими підходами Н. Васильченко, Л. Ващенко, Л. Даниленко, В. Сластьоніна та ін. Вони допомагають більш глибоко дізнатись про особливості інноваційної діяльності та готовність до неї вчителя.

З огляду на вище зазначене, основні завдання підготовки вчителів до інноваційної діяльності в системі методичної роботи школи полягають в тому, щоб: допомогти кожному вчителю в розвитку його ціннісних орієнтацій і гуманістичної спрямованості, які визначають загальний підхід до реалізації актуальних проблем сучасної школи; надати вчителю можливість усвідомити методологію вирішення професійно-педагогічних проблем, яка ґрунтується на гуманістичній парадигмі; розкрити перед учителем способи побудови конкретних концепцій роботи школи і самого вчителя, враховуючи своєрідність умов їх діяльності; віднайти разом із учителем способи реалізації концептуальних схем у досвіді діяльності, особливо в організації дослідно-експериментальної роботи; орієнтувати вчителя на осмислення ним результатів педагогічних нововведень, сприяти виробленню критеріїв їх оцінки і самооцінки [4].

Формування готовності вчителя до інноваційної діяльності передбачає широке, цілісне вивчення його особистості та педагогічних, творчих, комунікативних здібностей. Робота з вчителем повинна бути цілеспрямованою, керованою, ґрунтуватись на системі мотивації й стимулювання педагогів до інноваційної діяльності з метою сприйняття інновації та профілактиці опору змінам.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, в основу управління інноваційним процесом у навчальному закладі необхідно покласти формування готовності педагогічного колективу до інноваційної діяльності. Готовність вчителя до інноваційної роботи є особистісним утворенням, яке опосередковує залежність між ефективністю діяльності педагога і його спрямованістю на вдосконалення свого професійного рівня.

В свою чергу, діяльність керівника повинна мати системий характер й передбачати аналіз і оцінку педагогічних інновацій, підготовку вчителів до інноваційної діяльності, створення умов для їх успішної розробки і застосування, подолання психологічних антиінноваційних бар'єрів. Саме ці питання можуть стати предметом подальших наукових досліджень.

Література

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Козлова О. Г. Сутнісні складові інноваційної діяльності вчителя / О. Г. Козлова – Суми: ВВП «Мрія-1», 1999. – 92 с.
3. Макагон К. Діагностика готовності педагогів до пошукової діяльності / К. Макагон // Рідна школа. – 2002. – № 1. – С. 27-29.
4. Мармаза О. І. Готовність вчителя до інноваційної діяльності та антиінноваційні бар'єри як управлінська проблема / О. І. Мармаза // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. – Зб.статей: - Ялта: РВВ КГУ, 2014. – Вип.44. – Ч.3. – С. 175-182 с.
5. Уруський В. І. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності: Методичний посібник / В. І. Уруський – Тернопіль: ТОКІППО, 2005 – 96 с.

В статье раскрыто понятие «готовность учителя к инновационной деятельности», определены основные структурные компоненты этой готовности для целенаправленной управленческой поддержки инноваций в школе.

Ключевые слова: учебное заведение, управление, инновационная деятельность, готовность учителя к инновационной деятельности, компоненты готовности.

The article deals with the concept of "the willingness of teachers to innovation", the main structural components of readiness for focused management support innovation in schools.

Keywords: institution management, innovation, the willingness of teachers to innovation, the components of readiness.